

UOT 81'23

İNGİLİS DİLİNDƏ SLƏNQLƏRİN SOSİOLİNGVİSTİK XÜSUSİYYƏTLƏRİNİN ARAŞDIRILMASININ ƏHƏMİYYƏTİ

Çingiz Məmməd oğlu Qaraşarlı
filologiya elmləri doktoru, professor
Azərbaycan Dillər Universiteti

Gülnarə Qorxmaz qızı Qurbanova
Mingəçevir Dövlət Universiteti
Azərbaycan Dillər Universitetinin dissertantı

Xülasə

İngilis dilinin üslubi leksikasında önəmli yerlərdən birini tutan və danışıq dilinə ekspressivlik, canlılıq gətirmək məqsədilə istifadə olunan slənqlərin araşdırılmasına XX əsrin sonları və XXI əsrin əvvəllərindən başlanmışdır. Qərb dilçiləri tədqiqat işlərində slənqlərin araşdırılmasına böyük yer ayırmışlar. Slənqlərin ilk tədqiqatçılarından biri E.Patric olmuşdur. E.Patric slənqləri “qeyri-qanuni” danışıq dili adlandırmışdır. Dilçiləri maraqlandıran məsələlərdən biri slənqin mənşəyi və bir dil vahidi kimi onun mahiyyətinin müəyyənləşdirilməsidir. Bu məqalədə ayrı-ayrı dilçilərin slənqlər haqqında söylədikləri fikirlər yer almışdır. T.A.Sudzilovski Qərb dilçilərinin fikirlərini ümumiləşdirib, onlar arasındakı ümumi cəhətlərin olduğunu vurğulayır. Məqalədə S.D.Sizovun müəyyən etdiyi slənqin funksiyalarına qısa şəkildə toxunulur. Hər bir funksiya haqqında qısa məlumat verilir. Slənqlərin araşdırılmasının elmi yeniliyinə də toxunulur.

Açar sözlər: slənq, leksikologiya, sosiolingvistika, danışıq dili, sosial qrup

Giriş

Məlum olduğu kimi, cəmiyyətin fərqli təbəqələrinin nitq normaları dilin leksikasının bu və ya digər laylarının inkişafını şərtləndirir və nəticə etibarilə dilin zənginləşməsinə yol açır. Bu prosesdə ədəbi dilə aid olmayan, üslubi məqsədlə – nitqdə yeni bir effekt yaratmaq, dilə ekspressivlik, canlılıq, obrazlılıq, lakoniklik gətirmək məqsədi ilə istifadə olunan slənqlərin ünsiyyətdə rolu daima genişlənərək ingilis dilinin üslubi leksikasında önəmli yer tutur.

İngilis mədəni və sosial həyatının təsiri altında meydana çıxan leksikanın tərkibində obrazlılıq baxımından xüsusi yer tutan slənq dilçilikdə geniş tədqiqat obyektinə olmuşdur. İngilis dilində sosial amillərlə bağlı olan slənqlərin tədqiqi XX əsrin sonları və XXI əsrin əvvəllərində daha geniş miqyas almışdır.

XX əsrin sonları və XXI əsrin əvvəllərində sosial amillərin təsiri altında ingilis dilində meydana çıxan slənq ilk zamanlar ünsiyyət üçün normal olmayan vulqar danışıq dili elementləri kimi qiymətləndirilmişdi. Qərb dilçiliyində slənqin ilk tədqiqatçılarından olan E.Patricin qeyd etdiyi kimi, slənq termini ilkin olaraq “qeyri-qanuni” danışıq dilini bildirmiş, sonralar isə vulqar dilin bütün növlərinə aid edilmişdir [4, s.267].

İlk zamanlar slənqi ünsiyyət üçün normal olmayan vulqar danışıq dili elementləri kimi qəbul edən Qərb dilçiləri sonralar onun üslubi-emosionl dəyərini qiymətləndirərək, onun tədqiqinə geniş yer ayırdılar.

Əvvəllər normal ünsiyyəti pozan, həmsöhbətin təhqir olunmasına səbəb olan bir nitq vahidi sayılan slənqin tək danışıq dilində deyil, eləcə də bədii əsərlərin və mətbuatın dilində güclü təsir imkanına malik üslubi vasitələr olduğu aydın oldu.

Qərb dilçiliyində slənqlərin araşdırılması

Qərb dilçiliyində bir çox tədqiqatçıların tədqiqat obyektinə olmuş slənq ingilis dilində qeyri-adi bir dil hadisəsi kimi tanınır. Dilçiləri maraqlandıran ən önəmli məsələlərdən biri slənqin mənşəyi, bir

dil vahidi kimi onun mahiyyətinin müəyyənəndirilməsidir. Slenqin mahiyyətini tam əks etdirən bir çox təriflər irəli sürülsə də, bununla bağlı yekdil bir qənaətə gəlinməmişdir. Bu səbəbdən də slenq anlayışının müəyyən olunmasında fərqli yanaşmalar müşahidə olunur.

Slenq sosial-mədəni bir hadisə olduğundan, onun tədqiqi dil və mədəniyyətin, sosial reallığın qarşılıqlı əlaqəsi və təsiri çərçivəsində mümkündür. Slenq kimi dilə aid bütün obrazlı ifadələrsosial-mədəni gerçəkliyin dildə əksidir.

Dil mədəniyyətin bir hissəsi və onun məhsuldar və onun mədəniyyət xaricində mövcudluğu mümkün deyildir. Bu onu göstərir ki, dilin qrammatik quruluşunun arxa planında onu danışan xalqın həyat tərzini, dünya baxışı, psixoloji, mənəvi, əxlaqi dəyərləri dayanır.

Dil mədəniyyətlə ayrılmaz vəhdətdə götürən etnolinqvist E.Sapir öz əsərlərində dil ilə xalqın həyatı və mədəniyyəti arasındakı əlaqəni əsaslandırılmışdır. O, dili cəmiyyətin həyatının və dünyagörüşünün ayrılmaz bir hissəsi hesab edərək, göstərir ki, dil nəinki xalqın keçmiş mədəni tarixini öyrənməyə kömək edir, o həm də mədəniyyətin gələcək inkişafını şərtləndirir. O, dilin sosial gerçəkliyə bələdçi olduğunu, sosial problemlər və sosial proses ilə bağlı insan təfəkkürünü xeyli dərəcədə şərtləndirdiyini göstərir. Onun fikrincə, kiminsə gerçəkliyə dilin rolu olmadan uyğunlaşması, dilin sadəcə ünsiyyət funksiyasını daşıyan təsadüfi bir vasitə olması qeyri-mümkündür [6, s.612].

Slenqə münasibətdə yanaşmaların ortaq bir cəhəti bu dil vahidinin sosial dialektə aid olunmasıdır. Məlum olduğu kimi, hər bir sosial dialekt müəyyən bir dil qrupuna və yaxud dil kollektivinə aiddir. A.D.Şveytserin qeyd etdiyi kimi, “sosial dialekt və yaxud sosialekt bu və ya digər sosial qrupa aid olan dil əlamətlərinin toplusu olub, peşə, sinif və yaş amillərinin təsiri ilə sıx əlaqədardır” [14, s.110-112].

Sosialektlərin fərqli cəhəti onların özünəməxsus ad və ifadələr olub, ümumi dil çərçivəsindən kənara çıxmayan qrammatik vasitələrlə ifadəsidir. Yəni slenq ayrı-ayrı sözlər və frazeoloji ifadələr kimi leksikanın müəyyən bir təbəqəsini təşkil edir.

İngilis slenqinin görkəmli tədqiqatçılarından biri olan E.Partric bu dil vahidinin üslubi məqsədlə işlənilib, obrazlılıq yaratdığını, lakin onun gündəlik nitqdə işlənən qeyri-sabit və systemsiz bir dil hadisə olduğunu qeyd edir. Onun fikrincə, slenq “insan yaradıcılığının nəticəsi olub, bu və ya digər sosial qrupa məxsus insanların əhval ruhiyyəsi və şüurlu fəaliyyəti ilə bağlıdır” [31, s.267] və bir termin kimi danışılmağa aiddir [6, s.103].

İngilis slenqinin daha bir görkəmli tədqiqatçısı T.A.Suzdilovski dilçilikdə bu dil vahidinin mahiyyətini müəyyən etməyə çalışan ayrı-ayrı dilçilərin fikirlərini ümumiləşdirərək, onlar arasında aşağıdakı ümumi cəhətlərin olduğunu qeyd edir:

1. Slenq leksik hadisə olub, söz və yaxud söz birləşməsindən ibarətdir.
2. Slenq ədəbi dil xaricində olan qeyri-ədəbi leksikasıdır.
3. Slenq hər hansı bir mühiti əks etdirən şifahi nitq vasitəsidir.
4. Slenq emosional çalarlıqlı leksikadır.
5. Slenq müəyyən dərəcədə kobud çalarlığa malik olan leksikadır. [13, s.8-10]

Slenqlərin ifadə etdikləri funksiyalar

Slenqin qeyd olunan linqvistik mahiyyəti bu dil vahidinin funksiyası ilə qarşılıqlı şəkildə bağlıdır. Slenqin dəqiq funksiyaları S.D.Sizovun tədqiqatında aşağıdakı şəkildə müəyyən olunur:

1. Kommunikativ funksiya.
2. Koqnitiv funksiya.
3. Nominativ funksiya.
4. Ekspressiv funksiya.
5. Dünyagörüşü funksiyası.
6. Dil qənaəti funksiyası.
7. Yaradıcı funksiya. [12, s.27]

Bu funksiyanın hər biri slənqin mahiyyətindən doğan ayrı-ayrı linqvistik, ekstralingvistik amilləri əhatə edir: kommunikativ funksiya danışan şəxsin slənq vasitəsilə öz fikir və nöqteyi-nəzərini sosial mühitə uyğun şəkildə ötürməsinə və ötürülən məlumatın eyni sosial mühitə məxsus həmsöhbət tərəfindən uyğun şəkildə qavranılmasını, koqnitiv funksiya slənqin ətraf aləm haqqında əlavə məlumat daşdığına, nominativ funksiya yeni nominasiya (adlandırma) konseptini, ekspressivlik funksiyası obrazlılıq, hazırcavablıq, gözlənilməzlik, əyləndirmə məqsədi güdən ifadə xüsusiyyətini ifadə edir.

Dünyagörüşü funksiyası danışan şəxslərin yaş və professionallıq xüsusiyyətləri, mədəni və təhsil səviyyəsi ilə bağlı olaraq meydana çıxır. Dil qənaəti funksiyası danışan şəxsin vaxta və məkana qənaət etməyə, fikrin sürürlə, dəqiq və anlaşıqlı şəkildə ifadəsinə imkan verir.

Slənqin yaradıcı funksiyası yüksək emosiya və ekspressivlik yaratmaqla yeni, gözlənilməz söz formalarının, söz birləşmələrinin və mənaların meydana çıxmasını şərtləndirir.

Slənqin bu funksiyalarına Q.R.İvanova [11], A.F.Artyomova [8], Q.V.Anruşina [7], T.E.Zaxarçenko [10] və başqa dilçilərin araşdırılmalarında ətraflı şəkildə toxunulmuşdur.

İngilis danışq dilinə aid olub, ünsiyyət prosesində xüsusi effekt yaratması, fikri ekspressiv, canlı, obrazlı şəkildə ifadə etməsi, bu xüsusiyyətlərinə görə sosial qrupların nitqindən ümumxalq danışq dilinə geniş nüfuz etməsi slənqin aktuallığını şərtləndirmiş və bir çox görkəmli dilçilərin araşdırma obyektinə olmuşdur. M.Adams [1], J.C.Hotten [2], A.Mattiello [3], V.G.Vilyumen [9] və başqa dilçilər bu dil hadisəsinə müraciət etmiş və slənqin müxtəlif aspektlərini tədqiq etmişlər.

Fikrimizcə, slənqə aid edilən bu tərifləri məqsədəuyğun şəkildə birləşdirməklə, onun əsas linqvistik mahiyyətini dəqiq və yığcam şəkildə belə müəyyən etmək mümkündür: slənq ədəbi dil xaricində mövcud olan, müəyyən sosial mühiti əks etdirən, emosional və qismən də kobud çalarlığa malik olan söz və söz birləşməsidir.

Slənqlərin yaranma mənbəsinin konnativ, üslubi-emosional xüsusiyyətlərinin, onun semantik transformasiyası mexanizminin müəyyənləşdirilməsi sosiolingvistikada tədqiq olunmalı məsələlərdən biridir. Bu məsələnin həlli aşağıdakı vəzifələrin yerinə yetirilməsini zəruri edir:

- ingilisşünaslıqda slənq anlayışının, slənqin yaranmasını şərtləndirən sosial- mədəni amillərin roluna dair nəzəri baxışları işıqlandırmaq;

- ingilis slənqinin danışq dili leksikasında yerini müəyyən etmək, slənqin tematik baxımdan qruplaşmasını aparmaq;

- ingilis slənqi ilə başqa obrazlı ifadələr arasında ümumi və fərqli cəhətləri müəyyənləşdirmək;

- slənqin linqvokulturoloji köklərini aydınlaşdırmaq;

- slənqin variativliyi xüsusiyyətinə aydınlıq gətirmək;

- slənqin ekvivalentliyi və semantik transformasiyası məsələsini aydınlaşdırmaq.

Dil fakültələrində təhsil alan tələbələrə slənq leksikasının tədrisi onlarda fikrin emosional, canlı və yığcam ifadəsi bacarığının formalaşdırılmasına xidmət edir.

Məsələ ilə bağlı aşağıdakı məqamlar qeyd edilməlidir:

- slənq dildə yüksək emosionallığı, canlılığı, lakonikliyi və müəyyən məqamlarda fikrin gizli qalmasını təmin edir;

- slənq ayrı-ayrı sosial qruplar tərəfindən istifadə olunduğundan hamı tərəfindən anlaşılmaya bilər;

- slənq müəyyən ekspressivlik və emosiya dərəcəsinə görə variantlara bölünə bilər;

- slənq ümumi və ya spesifik anlayışlarla bağlı olmaq əlamətinə görə başqa dillərdə konnotativ, üslubi ekvivalentlərə malik ola və yaxud olmayabilir.

Nəticə

Slənqin olduqca ekspressiv, canlı, yığcam ifadə vasitələri olması ingilis dilinin leksikasının tədrisində motivasiya yaradan bir amil kimi qiymətləndirilə bilər. Bu motivasiyaya əsas verən həm də odur ki, slənq leksikası hazırda yalnız gündəlik ünsiyyətdə deyil, mədəniyyətin bütün sahələrini, bədii, publisistik və siyasi mətnlərin məqsədəuyğun şəkildə tərcüməsi imkanlarını genişləndirir, bu

isə dissertasiya işinin nəticələrinin ali məktəblərin filologiya fakültələrinin tələbələri üçün xüsusi kursların, dərslərinin hazırlanmasında, mühazirə və seminar məşğələlərində istifadə olunmasını şərtləndirir.

İstifadə edilmiş ədəbiyyat

1. Adams M. Slang: The peoples poetry. Oxford: Oxford University Press, 2009, 256 p.
2. Hotten, J.C. A Dictionary of Modern Slang, Cant and Vulgar Words, Used at the Present Day in the Streets of London (1860), Whitefish, Montana, USA: Kessinger Publishing, LLC, 2008, 300 p.
3. Matiello A. An introduction to English Slang. Polimetrica, International Scientific Publisher, 2008, 324 p.
4. Partridge E. Slang today and yesterday. London: Routledge & Kegan, 1950, 476 p.
5. Partridge E. Slang: today and yesterday. New York: Routledge Revivals (Taylor and Francis group), 2015, 488 p.
6. Sapir E. Selected writings of Sapir in Language Culture and Personality. University of California press, 1949, 286 p.
7. Антрушина Г.Б., Афанасьева О.В., Морозова Н.Н. Лексикология английского языка. М.: Дрофа, 2001, 288 с.
8. Артемева А.Ф. К вопросу о эмоциональном сленге // Проблемы синхронного и диахронного описания германских языков. Пятигорск, 1979, с.10-18
9. Вилюман В.Г. Английская синонимика: учеб. пособие для вузов. М.: Высшая школа, 1980, 123 с.
10. Захарченко Т.Е. Английский и американский сленг: учеб. пособие. М.: Изд-во АСТ, 2009, 133 с.
11. Иванова Г.Р. Функции слэнга в речевой деятельности американских студентов // Когнитивные и коммуникативные аспекты английской лексики. М: МГЛУ, 1990, с.127-134
12. Сизов С. Д. Понятие и функции сленга // Юный ученый, 2016, №5 (8), с.32-34
13. Судзиловский Г.А. Сленг – что это такое? Английская просторечная военная лексика, М.: Воениздат, 1973, 182 с
14. Швейцер А.Д. Современная социоллингвистика. Теория, проблемы, методы: учебник для студентов вузов. М.: Книжный дом «Либроком», 2012, 176 с

Ch.M.Garasharli

*Doctor of Philological Sciences, Professor
Azerbaijan University of Languages*

G.G.Gurbanova

*Mingachevir State University
candidate for PhD degree of Azerbaijan University of Languages*

The importance of studying the sociolinguistic features of slang in English

Abstract

The study of slang, which occupies an important place in the stylistic lexicon of English and is used to bring expressiveness and vitality to the spoken language, began in the late twentieth and early twenty-first centuries. Western linguists have paid great attention to the study of slang in their research. One of the first researchers of slang was E.Patrick. E.Patrick called slangs "illegal" colloquial language. One of the issues of interest to linguists is to determine the origin of slang and its essence as a language unit. This article contains the views of individual linguists on slang. T.A.Sudzilovsky summarizes the views of Western linguists, emphasizing that there are commonalities between them. In the article, the functions of the slang defined by S.D.Sizov are briefly touched upon. A brief description of each function is provided. The scientific novelty of the study of slang is also touched upon.

Keywords: *slang, lexicology, sociolinguistics, spoken language, social group*

Ч.М.Гарашарлы

*доктор филологических наук, профессор
Азербайджанский университет языков*

Г.Г.Гурбанова

*Мингячевирский государственный университет
диссертант Азербайджанского университета языков*

Важность изучения социолингвистических особенностей сленга в английском языке

Резюме

Изучение сленга, занимающего важное место в стилистической лексике английского языка и используемого для придания выразительности и живости разговорной речи, началось в конце двадцатого и начале двадцать первого веков. Западные лингвисты в своих исследованиях уделяли большое внимание изучению сленга. Одним из первых исследователей сленга был Э.Патрик. Э.Патрик назвал сленги «незаконным» разговорным языком. Одним из вопросов, интересующих лингвистов, является определение происхождения сленга и его сущности как языковой единицы. В этой статье собраны взгляды отдельных лингвистов на сленг. Т.А.Судзиловский обобщает взгляды западных лингвистов, подчеркивая, что между ними есть общие черты. В статье кратко затрагиваются функции сленга, определенные С.Д.Сизовым. Приведено краткое описание каждой функции. Также затронута научная новизна изучения сленга.

Ключевые слова: *сленг, лексикология, социолингвистика, разговорный язык, социальная группа*

Daxil olub: 19.10.2021